

bilitate în perioada schimbării tipurilor de raționalitate științifică. În fiecare epocă concret istorică aceste însușiri se pot uni cu cele specifice cunoașterii științifice ale epocii date. Dar dacă dispar însușirile invariante ale științei, prin care ea se deosebește de alte forme de cunoaștere, atunci aceasta va însemna dispariția științei.

Bibliografie

1. Habermas Jurgen. Dialectica raționalizării. Cluj-Napoca: Editura Apostrof, 2005. 270 p.
2. Marcuse Herbert. Omul unidimensional. București: Editura Politică, 1997. 208 p.
3. Степин Вячеслав. О прогностической природе философского знания. În: Вопросы философии (Москва), 2004, №4, с.39-53.
4. Федотова Виктория. Рациональность на перепутье. Москва: Логос, 2003. 234 с.

NOI TENDINȚE ÎN ETICA ȘI MORALITATEA CONTEMPORANĂ

Ion Sîrbu, dr. hab. în filos.

Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

NEW TENDENCY IN ETHICS AND CONTEMPORARY MORAL

The article deals with problems of contemporary ethics and morality. Morality governs human behaviour, but ethics is the moral theory. Morality is the human subjective reflection and subjection of moral. Traditional or Aristotelian ethics seem to have "become obsolete". In result appeared a lot of ethics as: professional, ecological, bioethics, global, etc. In our days, human practice by much appearance has superiority to aesthetics than ethics. Today's economic interests often lead to the change of morality to superficial, what traditionally was condemnable and amoral today seems to be normal and therefore moral.

Preliminarii. Societatea umană contemporană se caracterizează prin prezența diverselor crize. Criza economică, bancară, demografică, alimentară, ecologică, educației și învățământului, a culturii și spiritualității, etc. Toate acestea duc la diminuarea securității umane, a societății și a naturii terestre.

Moralitatea umană înaltă e unul din factorii principali ai funcționării normale și al dezvoltării ascendente a societății și a membrilor acesteia. Care sunt factorii de care depinde înalta moralitate a oamenilor? Există

progres în dezvoltarea moralei, a moralității și a eticii ca știință despre morală, ca teorie a acesteia? Va învinge oare înalta moralitate tendințele degradării fizicului sau corpului uman, care sunt vizibile în prezent, dar mai ales în viitor? Perspectiva umană e posibilă în lipsa moralității? Răspunsul la acestea și alte interogații le vom formula în continuare.

Viața reală din societatea actuală, literatura științifică ce ține de domeniile menționate, ne-au servit ca material pentru meditațiile prezente. Metodele folosite de autor în expunerea și analiza problemelor țin de dialectică, comparație, extrapolare, generalizare și previziune.

Morala ca formă a culturii, ca formă a conștiinței sociale. Una dintre cele mai vechi forme ale conștiinței sociale sau culturii, conform opiniei autorului, e morala. Aceasta a fost și este din totdeauna un reglementator al comportamentului omului în relațiile cu semenii săi, dar și cu alte comunități umane din exterior, cu alți indivizi umani străini lui.

Morala, în ultimă instanță, reglementează și relațiile omului cu mediul ambiant, cu natura în general. Utilizarea și atitudinea omului față de natură și resursele acesteia la fel depind mult de morală. Depind, mai bine zis, de faptul cum însușește omul morala sau normele, prescripțiile și imperativele morale, deci în ultimă instanță depind de moralitate.

Moralitate, în viziunea mea, e reflectarea și însușirea subiectivă de către individul uman a moralei și a componentelor acesteia. Moralitatea, deci e întotdeauna a subiecților individuali, creație subiectivă individuală. Morala, însă, e o creație colectivă, o creație a comunității sau societății umane. Morala este o creație a numeroaselor generații care au trăit de-a lungul secolelor. Ea devine obiectivă or, e obligatorie pentru fiecare individ, fiecare membru al comunității sau societății umane și nu depinde de voința acestora.

Încălcarea normelor, a principiilor și imperativelor morale în societățile timpurii, tradiționale era aspru pedepsită, deseori chiar cu viața. Odată cu apariția civilizației, deci și a dreptului, încălcarea normelor morale neasigurate de norme juridice, numai este atât de aspru pedepsită. Pedepsele fizice devin un domeniu al dreptului sau jurisprudenței. Normele juridice sunt asigurate de puterea statului, iar cele morale de opinia publică. Deseori condamnarea de către opinia publică era și este, pentru unii indivizi, chiar mai aspră, mai oribilă decât a justiției.

Morala și normele, imperativele și prescripțiile ei sunt asigurate nu numai de opinia public, dar și de conștiința de sine, de moralitatea personală.

Moralitatea indivizilor umani face parte din lumea lor internă, din spiritualitatea lor. Anume moralitatea indivizilor le determină comportamentul lor adevărat și nu morala în integritatea ei. Omul întotdeauna este subiect și acesta alege din morala obligatorie pentru toți numai acele norme morale sau acele aspecte ale acestora care-i convin. Pe acestea el le însușește și aceste-ai formează moralitatea. Astfel, moralitatea nu coincide în totul cu morala. Ultima e mai stabilă și mai constantă decât prima. Odată apărută se schimbă cu greu. Fiind determinată în multe de viața economică, de economie, morala se schimbă mai lent decât acestea. Dacă morala exprimă, în primul rând, interesele societății, moralitatea le exprimă pe cele ale individului, sau ale grupului de indivizi.

Progresează sau nu morala și moralitatea? Morala cu siguranță că da, progresează. Dacă cândva strămoșii noștri practicau canibalismul și acesta atunci era considerat ca ceva normal și deci moral, astăzi nu mai putem accepta o astfel de practică. Canibalismul e considerat de noi ca ceva oribil și absolut anormal și amoral. Or, el nu mai contribuie la supraviețuirea specie umane, cum era altă dată.

Dacă ne punem întrebarea omul de astăzi e mai moral decât a fost în trecut? Nu putem răspunde cu siguranță la această întrebare. Pe de o parte, moralitatea ca și morala a progresat. Or, ambele se răsfrâng nu numai asupra omului, dar și a naturii, asupra animalelor în primul rând. Totuși întâlnim oameni, factori decizionali, savanți și politicieni cu o moralitate joasă, care chiar poate fi caracterizată ca amoralitate. Or, cunoașterea normelor morale colective de către individ e un lucru necesar, însă insuficient pentru formarea înaltei moralități. Pentru aceasta e nevoie de a transforma cunoștințele morale ale individului în convingeri personale. Pentru formarea moralității înalte nici acest lucru nu e îndeajuns. Individul uman mai are nevoie și de o voință, de o abilitate de a activa în concordanță cu normele, principiile și idealurile morale. Anume acestea determină gradul de moralitate al individului – ridicat, înalt sau jos, mediocru.

Etica ca știință și teorie a moralei. Apariția civilizației, ca o nouă etapă în dezvoltarea culturii determină și apariția teoriei moralei, științei despre morală – Etica. Anume aceasta prin reprezentanții săi eticienii – filosofi care sunt preocupați de morală, ca obiect sau domeniu de investigație, fundamentează teoriile, normele, principiile, imperativele morale. Tot ei demonstrează „învechirea” acestora și înaintează altele noi, corespun-

zătoare noilor condiții de trai și de viață.

Numeroși teoreticieni contemporani afirmă că, etica tradițională, fundamentată ca știință încă de Aristotel, nu mai este actuală și că ea ar trebui să creeze locul altei sau altor etici, corespunzătoare condițiilor actuale. Acest lucru e confirmat și de apariția unui șir întreg de etici, deontologii profesionale și nu numai. Toate acestea au dreptul la existență întrucât conțin anumite adevăruri ce țin de morală și moralitate, de normele și principiile morale vechi și mai noi. Trebuie de avut în vedere că în afară de norme morale, principii și idealuri învechite mai există și norme morale general umane, care par a fi eterne și acestea trebuie pozitiv apreciate și ocrotite, păstrate.

Etica, oricare ar fi ea este destinată pentru a demonstra valabilitatea sau invalabilitatea diferitor norme, principii, idealuri morale și a elabora și fundamenta altele noi, care vor fi aprobate sau respinse de opinia publică pentru a fi sau nu incluse în morala culturii date. Etica, mai evidențiat chiar decât morala, progresează, or, ea este în primul rând, știință la care cunoștințe de eri se completează cu altele noi, unele concepții sunt înlocuite cu altele. În știință ca și în tehnică progresul e incontestabil.

Etica contemporană, ca și moralitatea se caracterizează prin anumite tendințe. Putem numi câteva dintre acestea: Tendința ce ține de securitatea și de supraviețuirea speciei umane; crearea de etici și deontologii profesionale; încercările de a înlocui etica tradițională cu diverse etici globale; apariția eticilor, care neagă omul ca valoare supremă; apariția „teoriilor” de negare a eticii și moralității, etc.

Tendința de etică a supraviețuirii o întâlnim în concepțiile despre bioetică a școlii americane și a celei europene. Ambele acestea pun accentul pe bioetică ca știință medicală, sau care ține de medicină [5]. O variantă a școlii de bioetică ține de catedra Filosofie și Bioetică a Universității de Medicină și Farmacie „N. Testemițanu” din Chișinău. Reprezentanții acesteia dau o interpretare extinsă a bioeticii, ca etică a tuturor formelor de viață, ceia ce corespunde etimologiei termenului de bioetică [3]. Tendințe îndreptate spre securitate, supraviețuire și dezvoltare durabilă sunt evidențiate și de autor în Etica ecologică globală, ca parte componentă a ecosofiei sau înțelepciunii ecologice [6].

Eticele și deontologiile profesionale sunt elaborate în toate domeniile cunoașterii și practicii umane. Deseori autorii acestora nu sunt filosofi sau

eticieni ci doar simpli specialiști din domeniul corespunzător. Nivelul teoretic al acestor etici lasă mult de dorit. Deontologii profesionale sunt elaborate chiar și în domeniile care par incompatibile cu morala [2].

Aflându-ne în epoca globalizării corespunzător apar și etici, bioetici și chiar modele globale de drept și diplomații globale de securizare a biosferei. Printre acestea se evidențiază concepția filosofului A.N. Nîsanbaiev [8, p.11-19] și a juristului M.V. Antonescu [1, p.76-83].

Terorismul și extremismul devine o amenințare din cele mai periculoase la adresa omenirii, afirmă A.N. Nîsanbaev. Lumea, afirmă în continuare el, e interpătrunsă de contradicții și în multe regiuni ale Terrei apar conflicte sociale și militare. Umanitatea stă în fața pericolului autonimicirii și numai dialogul dintre națiuni, confesiuni, culturi și state va contribui la înțelegere în aceste condiții complicate. Bineînțeles că atingerea unui asemenea dialog, deloc nu e un lucru simplu, deoarece acesta nu că e o artă, dar o întreagă știință, bazată pe astfel de principii cum ar fi umanismul, democrația, toleranța, echitabilitatea, egalitatea și milostivenia [8, p.12].

O completare a meditațiilor filosofului kazah o găsim și la juristul din România M.V. Antonescu. Marea schimbare de viziune a civilizației umane în sec XXI în relația cu natura, afirmă ea, presupune și un salt etic, dar și o percepție holistică (natura – un organism viu, cu ecosisteme aflate într-un permanent și fragil echilibru și interdependență, în care omul este o parte, o componentă, existența sa depinzând de planetă, de biosferă, de echilibrul dintre sistemele biosferei. Această schimbare de viziune, afirmă ea în continuare, presupune consacrară, în viitorul drept global al mediului, nu doar a „dreptului omului” la o biosferă (la o planetă) curată, sănătoasă, regenerabilă, sustenabilă, sigură, bogată în resurse (relația juridică tradițională, de tip „doar omul are drepturi, natura fiind un obiect”), ci și relația juridică nouă (de tip „omul este partea naturii, iar natura având calitatea de subiect de drept ca și omul”). Conform autoarei, din această relație juridică nouă apare dreptul naturii și al biosferei (al planetei Pământ) de a fi protejată împotriva intervenției distructive a civilizației umane (inclusiv a actorilor statali și nonstatali, nu doar a omului ca individ sau comunitate organică), dreptul ei la a fi curată, sănătoasă, sigură, regenerată, bogată în resurse, neafectată de conflicte și războaie.

Paradigma dezvoltării durabile, precizează M.V. Antonescu, fixează un prag, o limită a dreptului la dezvoltare al popoarelor și statelor, care nu tre-

buie privit în sens absolutist, izolat de alte drepturi (de dreptul la un mediu internațional pașnic, sigur, de dreptul la un mediu înconjurător sănătos, sustenabil, bogat în resurse) [1, p.78-79].

Limitările etice sunt durabile atunci, când sunt dublate cu cele juridice, iar cele juridice, când sunt consfințite, fortificate cu cele etice, când au o bază etică sau morală. „În cazul managerilor și al directorilor executivi, afirmă Ș.D. Georgescu, etica are o dublă relevanță: funcționează ca instrument, care le limitează libertatea de acțiune pentru ai face responsabili la nivel social; dar, în același timp, etica are un aspect generativ: recomandă acțiuni și metode care sunt atât bune, cât și corecte, din punct de vedere etic, dar și profitabile din punct de vedere economic”. Conform opiniei acestui autor „este de mai mare însemnătatea ce managerii ar trebui să facă, iar nu ceia ce ei ar trebui să nu facă” [2, p.295].

Problemelor eticii și ale moralității li se acordă astăzi o atenție deosebită din partea filosofilor [4, p.141-150]; [7, p.5-46]; [9, p.95-104]. Eticienii au sarcina de a contribui la educarea oamenilor cu o înaltă moralitate. Aceștia sunt necesari pentru o dezvoltare durabilă în toate domeniile activității umane. Or, numeroși indivizi astăzi înclină în spiritualitatea lor spre estetică în detrimentul eticii. Am putea spune că are loc estetizarea în detrimentul etizării. Am putea afirma că într-o anumită măsură astăzi se dă prioritate frumosului și nu binelui, frumuseții și nu moralității și spiritualității.

După cum menționează A.V. Razin, există un întreg complex de probleme cu care ar trebui să se ocupe etica contemporană. Unele dintre acestea țin de morala socială sau publică, altele de problemele de perspectivă ale dezvoltării umanității. În acest context mai e necesară, afirmă A.V. Razin, elaborarea eticii virtuților, dar și aici ca și în alte sfere există diverse abordări. În etica viitorului, vorba e, în esență, despre perfecționarea îndeplinirii unor funcții sociale. Și aici se manifestă un șir întreg de probleme care ar trebui prelucrate. O sarcină de perspectivă este cea a elaborării eticii problemelor globale [7, p.19]. Acest lucru l-am anticipat și noi, publicând în a. 2000 monografia Ecosofia sau filosofia ecologică cu un compartiment consacrat în pionierat eticii ecologice globale.

Etica ecologică globală, în viziunea autorului, se bazează pe trei piloni principali – umanismul tradițional, răsfrânt asupra oamenilor; umanismul etnic, care vizează etniile și umanismul ecologic, care se referă la natura terestră, în primul rând la lumea animală sau la toate ființele vii.

Din cele menționate reiese că, moralitatea este o problemă esențială a lumii contemporane, de rând cu necesitatea edificării și fundamentării unei noi morale și a unei noi etici. Securitatea și supraviețuirea omului, a societății și naturii terestre nu pot avea loc în afara victoriei unei noi morale și moralități, fundamentate de o nouă etică corespunzătoare omului actual și lumii contemporane, bazată pe responsabilitatea majoră a omului și a societății față de natură și de sine însăși. Valoarea supremă pentru om rămâne omul în integritatea sa spirituală și corporală care nu se pot manifesta decât în societate și în natură.

Concluzii. Morala este o formă a culturii, a conștiinței sociale, care e tot atât de matură ca și omul rational.

Etica ca teorie a morale, ca știință filosofică despre morală, apare la etapa civilizației. Ea e chemată de a fundamenta normele, principiile și imperativele moralei existente și de a formula și fundamenta altele noi, care corespund noilor condiții și cerințe.

Moralitatea este reflectarea și însușirea de către indivizii umani a moralei și a aplicării acesteia în comportamentul lor, a societăților și a statelor în interacțiunile lor.

Grație realizărilor enorme ale civilizației, care nu numai ușurează viața omului, dar și îi amenință existența este necesară elaborarea unei noi etici și a unei noi morale, care s-ar baza și ar avea în vedere omul ca valoare supremă pentru om. Toate tendințele în etică și moralitate trebuie îndreptate spre valoarea supremă, deci spre om.

Bibliografie

1. Antonescu M.V. Conceptul de „securizare a biosferei”. Spre o diplomație globală de securitate a biosferei. În: Impact strategic. București: Editura Univ. Naționale de Apărare „Carol I”, 2017, № 1, p.76-83.

2. Geogescu Ș.D. Managementul sub auspiciile moralității. Considerații privind relațiile dintre etică și afaceri. În: Revista de Filozofie, București, 2016, LXIII, Nr. 3, p.290-295.

3. Ojovanu V., Gramma R., Berlinschi P. Evoluarea bioeticii în R. Moldova: tendințe și realizări. În: Bioetica, filosofia, economia și medicina practică în strategia de existență umană. Materialele conf. Red. resp. T.Țîrdea, Chișinău 2004, p.18-25.

4. Silagi D. Moralitatea – o problemă contemporană. În: Revista de filozofie, București, 2016, LXIII, № 2, p.141-150.

5. Sîrbu Ion. Bioetica și etica ecologică globală. În: Bioetica, filosofia, economia și medicina practică în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conf. Red. resp. T.Țirdea,- Chișinău, 2007, p.149-154.

6. Sîrbu Ion. Etica ecologică globală și dialogul civilizațional: aspecte epistemologice și de securitate. În: Studia securitatis, Sibiu, T.IX, Nr. 3, 2015, p.159-168.

7. Мораль в современном мире и проблемы российской этики. În: Материалы Конф. «Круглого стола», Вопросы философии, Москва, 2017, № 10, с.5-46.

8. Нысанбаев А.Н. Становление глобальной этики взаимопонимание. În: Вопросы философии, Москва, № 8, 2017, с.11-19.

9. Попова О.В. Этика, эстетика, анэстетика в контексте развития пластической хирургии. În: Вопросы философии, Москва, 2017, № 4, с.95-104.

PARADIGMA TRANZIȚIEI POSTCOMUNISTE: IDENTIFICĂRI CONCEPTUALE ȘI HERMENEUTICE

Pantelimon Varzari, dr. hab. în șt. polit., prof. cercet., prof. univ.
Institutul de Cercetări Juridice și Politice

THE PARADIGM OF POST-COMMUNIST TRANSITION: CONCEPTUAL AND HERMENEUTICAL IDENTIFICATION

The article identifies some conceptual and hermeneutical milestones of the post-communist transition paradigm. It is demonstrated that the approaches of democracy are quite different in form and content, and the democratic practice of contemporary societies varies from one country to another. It is concluded that the transition from the totalitarian political system to the democratic political system is just the beginning of the construction of a democracy (the first phase of democratization – unfulfilled democracy), where the rules of the game are not clearly defined, but democracy necessarily requires it to be assured, (the second phase of democratization – strengthened democracy).

Studiile tranzitologice fac parte din cele trei mari teme de cercetare asupra fenomenului democrației și a procesului democratizării identificate de către Jean Grugel [4, p.35-41, 57-73]. Politologul britanic include aici: 1)